

תוכנית לימוד לסמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

13184

"מורנו" להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

מכון גבוה
ללימודי היהדות
ירושלים

כבוד ועונג שבת (שיעור 9)

שכר שבת

יחידה מספר 35

בשיעור הקודם עסקנו בנושא של מקח וממכר בשבת. למדנו שאע"פ שאין מקח וממכר אחד מל"ט אבות מלאכה, לפי חלק מהשיטות, יש איסור דאורייתא בעיסוק במסחר בשבת. ישנן עבודות נוספות שאין בעצם עשייתן חילול שבת, אך חז"ל אסרו את הרווח מהן, כדי שהשבת לא תדמה ליום חול.

בשיעור 10, בהקשר של שבייתת כלים, למדנו את גדרי האיסור להפיק רווח בשבת מכלים השייכים לאדם, בשני אופנים – השכרה ומכירה. נמצאנו למדים שישנם מצבים בהם אסור להפיק רווח בשבת, גם אם האדם עצמו לא עוסק במלאכה.

בשיעור זה נלמד על איסור ההשתכרות מעבודה בשבת, ובאלו אופנים מותר להשתכר מעבודה בשבת.

א. שכר שבת

יסוד האיסור

תוספתא מסכת שבת פרק יז

הלכה כו

השוכר את הפועל לשמר לו את הפרה ולשמר לו את התינוק – לא יתן לו שכרו של שבת, לפיכך אין אחריותו עליו בשבת

הלכה כז

אם היה שכיר שבת (כלומר – שבוע ימים), שכיר חודש, שכיר שנה, שכיר שבוע (הכוונה היא לשמיטה - שבוע של שנים) – נותן לו שכרו של שבת, לפיכך אחריותו עליו בשבת

הלכה כח

לא יאמר לו "תן לי שכרי של שבת", אלא אומר לו "תן לי של עשרה ימים"

דברי התוספתא נפסקו ברמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה כה

השוכר את הפועל לשמור לו את הפרה ואת התינוק לא יתן לו שכרו של שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו, ואם היה השכיר שכיר שבת או שכיר שנה נותן לו שכרו משלם לפיכך אחריות שבת עליו, ולא יאמר לו תן לי שכרי של שבת אלא אומר לו תן לי שכרי של שנה או של עשרה ימים.

כמובן שבשמירה על ילדים או חיות בשבת אין כל איסור. מדברי התוספתא ופסיקת הרמב"ם מתברר שגם אין איסור בעצם זה שמרוויח מהעבודה בשבת, שהרי אם עבודת שבת ושכרה כלולים במשך עבודה ארוכה יותר, נותן לו שכר שבת ואחריות השמירה עליו. האיסור, אם כך, הוא ליטול שכר שמייוחד לעבודתו בשבת. לכן, גם אם נקבע שכר כולל (שבוע, חודש, וכו'), עדיין אסור לדרוש את השכר של השבת. גם במצב זה, עליו לדרוש את השכר הכולל, ולא להזכיר את שכר השבת בפני עצמו. הגמרא אומרת שאין ברכה בשכר שבת, ואף במה שדומה לו –

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נ עמוד ב

תנו רבנן, ארבע פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם: שכר כותבין, ושכר מתורגמנין ... שכר מתורגמנין - משום דמיחזי כשכר שבת

רש"י מסכת פסחים דף נ עמוד ב

מתורגמנין - שעומדין לפני החכם בשבתות, ושומעין מפיו, ומשמיעין לרבים

חברותא פסחים דף נ עמוד ב

תנו רבנן: די פרוטות אין בהן סימן ברכה, לעולם. ואלו הן: שכר כותבין [סופרים], שכר מתורגמנין העומדים לפני החכם בשבת, ומשמיעים את דרשתו לרבים ... שכר מתורגמנין אין בהן ברכה, משום דמיחזי המתורגמן כנוטל שכר עבור מלאכה בשבת

❖ הרחבות – ביאור עמוק למשמעות "אין בהן סימן ברכה"

יתרה מזו, הראשונים כתבו שאסור ליהנות משכר שבת -

חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף כו עמוד א

אולודי בשבת בשכר. ונוטלו וזורקו לים, ששכר שבת אסור

וכך פסק בשש"כ -

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק כח סעיף סח

עבר וקיבל שכר שבת באיסור - אסור ליהנות משכר זה עולמית, בין לו, בין לאחרים

מניסוחו של הריטב"א נשמע שהמעות שקיבל נאסרו בהנאה. אך הריטב"א עצמו ביאר במקום אחר שכוונתו היא רק שאסור שהמקבל ייהנה מהכסף בשום דרך, אך ודאי שעדיף לנצל את הכסף כדי להיטיב -

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף יט עמוד א

השכירה לימים לעולם בשבת אסור, ונוטלו מן הגוי, ונותנו לעני כשיודיעו בפירוש הענין, ולא לישתריש ליה במה שיש לו לתת לצדקה

גם כאשר נותן את הכסף לצדקה, עליו להודיע לעני שזה כסף שהגיע אליו בצורה שאינה ראויה, והצדקה לא תיזקף לזכותו. וכך פסק הגר"מ פיינשטיין -

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן נט

ונראה דהשכר דיום האסור שלא שייך להניחו שם יתנהו לאיזה צדקה ובאופן שלא ידעו כלל ולא יהיה לו שום הנאה אף לא הכרת טובה משום אדם

ברם היו שחלקו על כך, וסברו שהשכר לא נאסר בהנאה -

ביאור הלכה סימן רמה ד"ה *על כרחו

עיין בבגדי ישע שעל המרדכי שאומר שם לחד גירסא דדוקא לכתחלה אסור לו לקבל שכר שבת אבל בדיעבד אם קבל אין ההנאה מזה אסור ע"ש ראיתו לזה ומלישנא דשו"ע לא משמע כן

נטיית הפוסקים היא להקל יותר בשכר כלים מאשר בשכר עבודת האדם. לדוגמא, ערוך השולחן (סימן רמה סעיף יח) הכריע שיש מקום להקל לקבל שכר מכלים בהפסד מרובה, אך ככלל ראוי לקנוס את המקבל שכר ולאסור עליו את הנאתו. לסיכום:

בתוספתא (מסכת שבת פרק יז) נאמר ששומר לא יטול שכר שבת, אלא אם כן שכירותו נמשכת למשך תקופה הכוללת את השבת. אפילו אז, אסור לשומר לדרוש את שכר השבת, אלא ייטול את השכר על עבודתו בשבת במובלע עם יתר השכר.

הרמב"ם (שבת ו,כה) והשו"ע (סימן שו סעיף ד) פוסקים את דברי התוספתא להלכה.

במסכת פסחים (דף נ ע"ב) נאמר עוד שלא רואים ברכה בשכר זה.

הריטב"א (חידושי מסכת עבודה זרה דף כו ע"א) פוסק שלא רק שאסור לטול שכר שבת, אם נטל - אסור ליהנות ממנו. השש"כ פוסק כדבריו, אך לא כל הפוסקים מסכימים לכך, כפי שהובא בביאור הלכה.

מי עובר על האיסור?

תהלה לדוד סימן שו ס"ק ז

דעת המנורה הטהורה דכשם שאסור לטול שכר שבת, כך אסור ליתן ... אבל בסימן רמ"ז סק"ב במוסגר כתב "וצ"ע, דזה אינו נזכר בשום מקום"

(הרב עזיאל מייזליש, ה'תק"ד-ה'תקמ"ו, מתלמידי הבעל שם טוב, ואחר פטירתו התקרב למגיד ממזריץ' ולרבי אלימלך מליז'נסק, חיבר את הספר "המנורה הטהורה" על השו"ע הלכות שבת. הדברי חיים, האדמו"ר מסדיגורא, ועוד הללו את הלמדנות והעמקות העצומה של הספר.

רבי דוד אורטנברג, נפטר ה'תר"ע, מאדמו"ר בית רח"ן, חיבר את הספר "תהלה לדוד" על השו"ע, כאשר החלק המרכזי בספר עוסק באורח חיים. הספר מתחקה רבות אחרי פסיקות הגר"ז מלאדי בשו"ע הרב, ונחשב מהספרים שפתחו את הלמדנות החסידית לעיסוק מרכזי של הפוסקים שבאו אחריו)

❖ הרחבות – ראיות ודיון בחידושו של המנורה הטהורה

אך מצינו שמותר להציע שכר שבת! -

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכא עמוד א

אמר רבי אמי: בדליקה התירו לומר "כל המכבה אינו מפסיד"

רבי אמי מתיר להכריז שמי שיכבה את הדליקה בשבת לא יפסיד (אסור לומר שיקבל שכר בשבת, בגלל שיש בכך איסור "ודבר דבר", בו עסקנו בשיעור 133!). לכאורה, יש כאן הצעה מפורשת לעבוד בשבת. רוב הפוסקים הבינו מכך שאין איסור בעצם הצעת ונתינת השכר, אלא רק בקבלתו. במקרה של הגמרא ההנחה היא שנכרי יכבה את הדליקה, ולכן אין איסור שכר שבת על המקבל. ברם בנתינת שכר שבת לישראל יש איסור "לפני עיוור" -

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל ס סעיף ח

מה שנוהגים לשכור יהודי לשמור העגלות מן גניבה, הדבר קשה, איך הסותר עובר על לפני עור, כיון שיודע שודאי יקבל שכר שבת. ולכן ראוי שיתנה עמו שישמור גם ביום ערב שבת קודש ובמוצאי שבת קודש איזה שעות דאז הוי כשכר שבת בהבלעה

החיי אדם כותב שהעובד הנוטל את הכסף עובר על איסור שכר שבת, הנותן עובר על "לפני עיוור" בכך שמכשיל את העובד באיסור זה. כדבריו פסק המשנ"ב (ש"ו, כ"א). ובשש"כ הביא מכך נפקא מינות -

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק כח סעיף מט

איסור זה של שכר שבת חל על מקבל השכר, אך גם על נותן השכר חל איסור, שהרי הוא מכשיל את חברו, ועובר על "ולפני עיוור לא תתן מכשול"

סעיף נו

אסור לקבל שכר שבת, בין מיהודי ובין מנכרי

סעיף נז

מותר לתת שכר שבת לנכרי תמורת עבודתו שעבד (בהיתר) בשבת.

האיסור הוא על המקבל, ולכן אסור לקבל, בין מנכרי ובין מישראל. אין איסור על הנותן (אלא "לפני עיוור", במידה ומכשיל ישראל באיסור שכר שבת), ולכן מותר לתת שכר לנכרי על עבודתו. לסיכום:

במנורה הטהורה פוסק שאיסור שכר שבת אסור על הנותן כשם שאסור על המקבל. אך רוב הפוסקים חולקים עליו. לשיטת החולקים, רק מקבל השכר עובר על איסור "שכר שבת", ואילו הנותן עובר על "לפני עיוור". כך פסק בתהלה לדוד, חיי אדם, שש"כ. נפקא מינה לכך הובאה בפוסקים - מותר לתת שכר שבת לנכרי, מכיוון שלנכרי אין איסור לקבל, וישראל לא עובר על "לפני עיוור" בכך.

קיצוץ חובות

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סג עמוד א

מתני'. המורדת על בעלה - פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת... וכן המורד על אשתו - מוסיפין על כתובתה שלשה דינרין בשבת, ר' יהודה אומר: שלשה טרפעיקין

ובגמרא שם -

אמר ליה רבי חייא בר יוסף לשמואל: מאי שנא איהו דיהבינן ליה דשבת, ומאי שנא איהו דלא יהבינן לה דשבת? איהו דמיפחת קא פחית - לא מיחזי כשכר שבת, איהו דאוסופי קא מוספא - מיחזי כשכר שבת

רש"י מסכת כתובות דף סד עמוד א

מאי שנא איהו דיהבינן ליה דשבת - כשהיא מורדת עליו דהא שבעה טרפעיקים, טרפעיק ליום. כשכר שבת - [כמו שמשכתך בשבת] גזרה משום מקח וממכר ושכירות.

חברותא כתובות דף סד עמוד א

אמר תמה ליה רבי חייא בר יוסף לשמואל: מאי שנא איהו, הבעל שמרדה אשתו נגדו, דיהבינן ליה דשבת, כשהיא מורדת עליו פוחתין לה שבעה טרפעיקין דהיינו טרפעיק לכל יום ונמצא שפוחתין גם עבור שבת. ומאי שנא איהו, כשמוסיפין לה כשהיא מורד, דלא יהבינן לה דשבת, אין מוסיפין לה עבור שבת, וכדאמר רבי יהודה: מעה וחצי לכל יום!! ומשנינן: איהו, האשה, דמיפחת קא פחית, שפוחתת היא מכתובתה כשהיא מורדת, לא מיחזי כ"שכר שבת", אין זה נראה כתשלום "שכר שבת" לבעלה כשפוחתת לה מכתובתה. אבל איהו, הבעל, דאוסופי קא מוספא לאשתו על כתובתה כשהיא מורד בה, מיחזי נראית ההוספה שמוסיף לה בשבת על כתובתה, כשכר שבת, שהוא אסור מדרבנן, גזירה משום מקח וממכר ושכירות.

מדובר על בני הזוג שאינם עומדים בחיובים ההדדיים שלהם. חז"ל הטילו קנס ממוני על אי העמידה במחויבות. המשנה הבחינה בין הקנס שמפחית מחוב הכתובה לבין הקנס שמוסיף עליו. הקנס שמפחית את חוב הכתובה לא נראה כשכר שבת, ואילו הקנס שמוסיף עליו נראה כשכר שבת.

שימו לב לטוף דברי רש"י - האיסור כאן הוא משום שכר שבת, האסור גזירה משום מקח וממכר. ניתן לקרוא את דברי רש"י בשני אופנים -

1. האיסור של הוספה לכתובה הוא כעין שכר שבת, שהוא חלק מגזירת מקח וממכר.
2. האיסור של הוספה לכתובה הוא כשכר שבת, האסור מגזירה על גבי איסור מקח וממכר.

לפי האפשרות הראשונה, איסור שבת הוא חלק מגזירת מקח וממכר, וההוספה על הכתובה דומה לשכר שבת (אך אינה ממש שכר שבת). לפי האפשרות השנייה, שכר שבת אינו חלק מגזירת מקח וממכר, אלא אסור כגזירה על גבי גזירה זו. בהמשך נראה מה השלכות הנובעות מהבחנה זו. המגן אברהם מעלה מכאן כלל – הוספה לחוב היא שכר שבת, אך הפחתה אינה אסורה באיסור שכר שבת –

מגן אברהם סימן שו"ק ז

אם פוחתין לו מהחוב כל יום כך וכך – לא מקרי שכר שבת בכיוצא בזה

בעזרת הבחנה זו פתר הישועות יעקב קושיה שהייתה לו על גמרא זו –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנא עמוד א

אמר רב יהודה אמר שמואל: מותר לאדם לומר לחבירו: שמור לי פירות שבתחומך, ואני אשמור לך פירות שבתחומי הלכה זו נפסקה בשולחן ערוך (סימן ש"ז סעיף י).

❖ הרחבות – האם לפי בעלי התוספות מותר לשמור בשכר בשבת?

בסוגיה שם הדגש הוא על כך שמותר לדבר על השמירה בשבת. אך הישועות יעקב מקשה קושיה אחרת –

ישועות יעקב סימן ס"ק ו

זה לי ימים רבים בלמדי דברים האלו היה קשה לי – כיוון דקיימא לן "שמור לי ואשמור לך" הוי שומר שכר, אי"כ כשחברו שומר לו פירותיו בעד שמירתו לפירות חברו הוי שכר שבת, ומה לי אם מקבל מחברו מעות בעד שמירת פירותיו של חברו, ומה לי שחברו שומר פירותיו, והרי חזינן דחשוב שומר שכר מחמת שחברו שומר לו, הוי כאילו חברו נותן לו מעות בעד שמירתו, הוא הדין בזה, אמאי אינו חשיב שכר שבת מה שחברו שומר לו בעד שמירתו? ... נ"ל ד... לעניין שכר שבת בעינן שכר ממש, דהרי אם ניכה לו מחובו עבור שמירה בשבת נראה בעיני דאינו אסור משום שכר שבת, כמבואר בהך דמורדת על בעלה ... דמה שנפחת בעד יום השבת לא מיחזי כשכר שבת, ומילתא דפשיטא טובא דאם מנכים לה מחוב בעד שכר שמירה – חשוב שומר שכר, ומכל מקום לא חשוב כשכר שבת, והוא הדין בזה – מה ששומר עבור שמירתו לא מיחזי כשכר שבת, כיוון שלא נותן לו דבר קצוב

ברם מדברי הריטב"א בסוגיה נראה שלא כדבריהם –

חידושי הריטב"א מסכת כתובות דף סד עמוד א

מכאן היה נראה ללמוד שאין משום שכר שבת בדבר שהוא פוחת מחובו, אבל יש לדחות דשאני הכא דלאו משום שכר שבת פחתין לה ולמראית העין הוא דאיכא למיחש וכל דפחית ליכא מראית העין, אבל כל שפוחת מחובו בפירוש לשכר שבת אסור, כן נראה לי

הריטב"א מציע להסיק מהסוגיה בכתובות בדומה לדברי המג"א, אך דוחה את האפשרות הזאת. הוא מסביר שאין כאן איסור שכר שבת, אלא רק מראית עין של שכר שבת. כאשר מקזזים מחוב, אין מראית עין. אך אסור לעבוד כנגד קיזח חוב, שזהו שכר שבת ממש!

❖ הרחבות – האם יש קשר בין ההבנות שהוצעו ברש"י לעיל לבין דברי הריטב"א?

רע"א כתב ממש כדבריו –

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן שו"ק ז (למג"א ס"ק ז)

נראה לי היינו בכיוצא בזה דהוא ענין קנס, ולא הוי שכר שבת, רק דמחזי כשכר שבת, ואפשר דגם כן רק בהבלעה

והגרש"ז חידד את הקושי שבדבריו –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק כח הערה קיט

כיוון דשכר שבת אסור, דדומה למו"מ, ברור שאין מקום לחלק בין זה הנוטל שכר ממש ובין זה ששכרו הוא ע"י ניכוי מחובו. ולא כתב המגן אברהם דשרי אלא בההיא דמורדת, דאף שהבעל מרוויח, מ"מ אינו עושה כלום, ורק מיחזי כשכר שבת

אך הישועות יעקב התחיל מקושיה – מדוע מותר לשמור עבור מישהו בשבת ולקבל את שמירתו בתמורה? רע"א יישב את הקושיה הזאת על ידי הגדרת "שכר". שכר הוא קבלת תמורה לעמל. האדם מספק עמל, וכנגדו הוא מקבל כסף או שווה כסף. כפי שלמדנו בשיעור 10, שכר שבת כולל גם השכרה. גם במקרה זה האדם מספק חפץ, וכנגדו האדם מקבל כסף או תמורתו.

על סמך הגדרה זו, רע"א מסביר ששכר שבת הוא בהכרח לקבל משהו שונה ממה שניתן. אם התמורה זהה למה שניתן, אין בכך איסור שכר שבת. לכן אין איסור לשמור עבור מישהו ולקבל שמירה בתמורה, מכיוון שאין הבדל בין העבודה לבין תמורתה.

בעזרת הגדרה זו הסביר רע"א את הדין שהובא בהגהות מיימוניות –

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק ו הלכה יח

מכאן הורה רבי ... שישכיר היהודי מחבת שלו לנכרי, והנכרי יתן לו מחבת שלו ביום אחר מקונטי"ר קורבי"ל מדוע מותר להשכיר את המחבת בשבת, ולקבל בתמורה שימוש בכלי בזמן אחר? רע"א מסביר שההיתר מבוסס על הסוגיה שלנו, על פי העיקרון שביארנו –

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן רמו סעיף א (למג"א ס"ק ז)

לשאול, אף דמתנה דיחזיר וישאל לו, לא מקרי שחר שבת שלא בהבלעה, דבאמת זה עיקר דברי הגה"מ ... ונראה לי ראייה מהא דאמרינן (שבת קנ"א) מותר לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך, ואני אשמור לך פירות שבתחומי. הרי דזה לא מקרי שחר שבת, הכי נמי להשאל שיחזור וישאל לו

האור שמח חלק על הישועות יעקב, והציע יישוב אחר לקושייתו. תירוצו מבוסס על דברי הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק כד הלכה ח

מותר לאדם לשמור פירותיו בשבת בין תלושים בין מחוברין, ואם בא אדם ליטול מהן או בהמה וחייה לאכול מהן גוער בהן ומכה בהם ומרחיקן, והלא דבר זה מחפציו הוא ולמה הוא מותר, מפני שלא נאסר אלא להקנות לעצמו חפצים שאינן עתה מצויים או להשתכר ולהרויח ולהטפל בהנאה שתבוא לידו, אבל לשמור ממונו שכבר בא לידו עד שיעמוד כמות שהוא מותר הא למה זה דומה לנועל ביתו מפני הגנבים

הרמב"ם מתיר לאדם להיות שומר פעיל על חפציו בשבת. הרמב"ם מקשה על עצמו – האין בכך משום "ממצוא חפצך"? מסביר הרמב"ם – בשימור הקיים האדם לא מקבל דבר חדש, ואין בכך משום "ממצוא חפצך".

לאור זאת, מסביר האור שמח מדוע מותר לומר בשבת "שמור לי ואשמור לך" –

אור שמח הלכות שבת פרק כד הלכה ח

בזה מובן מה דקיי"ל דאומר אדם לחבירו "שמור לי פירותי שבתחומך ואני אשמור לך פירותיך שבתחומי", אף על גב דשמור לי ואני לך הוי שומר שחר (ב"מ פ, ב), מכל מקום לענין שבת, כיון שלא נתחדש שום ממון לאחד מהם, אלא ששניהם עומדין בממונם – שרי, ולא אסרו חכמים, אבל אם מוחל לחבירו חוב עבור שמירתו את פירותיו בשבת, כיון שבא לו ענין מחודש, שנמחל חיובו מלשלם לו הוי שחר שבת ממש, והא דפוחתין גבי מורדת (כתובות סג, א), הוא משום דלא עביד כלל ולא טרח מידי, ומחילת כתובתה נעשה מאליו, ופשוט, והישועות יעקב לא דק, במחילה מכבודו

האור שמח מסביר שהשמירה שהאדם מקבל בתמורה לשמירתו, על אף שנחשבת תמורה מספקת בכדי להיחשב שומר שחר, היא עדיין נחשבת רק כהשארת ממונו בידו. לעומת זאת, אדם החייב לאחר ממון, ממונו משועבד לחוב הזה. כאשר מקזים מהחוב, ממונו מושב לו, זה נחשב דבר חדש. קבלת הדבר הזה, הקיזת, אסורה במסגרת שחר שבת. כדבריו פסקו הגרש"ז והשש"כ (שש"כ מהדורה תשלט פרק כח הערה קכא). (שימו לב! אסור לקבל שחר על שמירה! הכוונה היא שהשמירה עצמה אינה שחר).

לסיכום:

במסכת כתובות (דף סג ע"א) הגמרא מבארת שלא מוסיפים על הכתובה כנגד ימי השבת בהם הבעל מורד, כדי שלא יראה כשחר שבת, אך מפחיתים מהכתובה כנגד ימי השבת בהם האישה מורדת, מכיוון שזה לא נראה כשחר שבת.

המג"א הסיק מכך שקיזח מחוב אינו כלול באיסור שחר שבת.

במסכת שבת (דף קנ"א ע"א) רב יהודה מצטט את שמואל שמתיר לשמור פירות חברו בשבת כנגד שמירה שחברו ישמור את פירותיו. הדברים נפסקו להלכה בשו"ע (סימן ש"ז סעיף י).

הפוסקים הקשו על כך – מדוע השמירה שחברו שומר את פירותיו לא נחשבת שחר שבת על שמירתו? הישועות יעקב הסביר שכשם שאין בקיזח איסור של שחר שבת, הוא הדין להחלפת שמירות שכזאת. ברם רבים מהפוסקים לא קבלו את דברי המגן אברהם.

הריטב"א על הסוגיה בכתובות מציע להסיק כדברי המגן אברהם, אך דוחה את ההבנה הזאת, ומבאר שרק בהקשר של הכתובה, שאינו שחר שבת ממש, התירו קיזח. אך שחר שנעשה על ידי קיזח מחוב אסור כשחר שבת, ככל תשלום אחר. כדבריו כתב רע"א והאור שמח. הם אף מציעים תירוצים אחרים להיתר "שמור לי פירות ואני אשמור לך" –

רע"א מבאר ש"שכר", בהגדרתו, הוא נתינת דבר מסוים, וקבלת דבר אחר בתמורה. אם מדובר בעמל, שכנגדו מקבל ממון, או השכרת חפץ או זכות, שכנגדו מקבל ממון. הדבר נכון גם על קבלת מחיקת החוב כנגד העבודה וכדו'. אך אם המקבל משיב בדיוק את שקיבל – זה לא נקרא "שכר". לכן, הנותן מספק שמירה, והמקבל משיב שמירה. אין כאן "שכר" במובן הרגיל, ולכן אין בכך איסור.

האור שמח ביאר אחרת. הוא מסביר שהשמירה שהאדם מקבל בתמורה לשמירתו, על אף שנחשבת תמורה מספקת בכדי להיחשב שומר שחר, היא עדיין נחשבת רק השארת ממונו אצלו. לעומת זאת, אדם החייב לאחר ממון, ממונו משועבד לחוב הזה. כאשר מקזים מהחוב, ממונו מושב לו, זה נחשב דבר חדש. קבלת הדבר הזה, הקיזח, אסורה במסגרת שחר שבת.

(שימו לב! אסור לקבל שכר על שמירה! הכוונה היא שהשמירה עצמה אינה שכר).
 יש להעיר שיש נפקא מינה בין התירוצים. לפי רע"א אין איסור שכר שבת בכל דבר שכנגדו מקבל שירות זהה.
 לפי האור שמח מדובר כאן בקולא מחמת האופי המיוחד של מלאכת השמירה).

ב. הבלעה

בתחילת השיעור למדנו את דברי התוספתא –

תוספתא מסכת שבת פרק יז הלכה כז

אם היה שכיר שבת (כלומר – שבוע ימים), שכיר חודש, שכיר שנה, שכיר שבוע (הכוונה היא לשמיטה - שבוע של שנים) – נותן לו שכרו של שבת, לפיכך אחריותו עליו בשבת

הלכה כח

לא יאמר לו "תן לי שכרי של שבת", אלא אומר לו "תן לי של עשרה ימים"

ופסיקת הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה כה

השוכר את הפועל לשמור לו את הפרה ואת התינוק לא יתן לו שכרו של שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו, ואם היה השכיר שכיר שבת או שכיר שנה נותן לו שכרו משלם לפיכך אחריות שבת עליו, ולא יאמר לו תן לי שכרי של שבת אלא אומר לו תן לי שכרי של שנה או של עשרה ימים

כאמור, מהדברים עולה שמותר לעבוד ולקבל שכר שבת, אם שכר זה כלול בשכר נוסף. בלשון הגמרא הכללה זו נקראת "הבלעה". לדוגמא –

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לז עמוד א

הבלעה מישראל שרי, דתניא: השוכר את הפועל לשמור את התינוק, לשמור את הפרה, לשמור את הזרעים - אין נותנין לו שכר שבת, לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן; ואם היה שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע - נותן לו שכר שבת, לפיכך אם אבדו חייב באחריותן

רש"י מסכת נדרים דף לז עמוד ב

אם היה שכיר שבת - שנותנים לו ז' פשיטים שכרו לשבוע אף על פי שמגיע ליום שבת פשוט אחד כיון דכל יום שבת נבלע עם שכירות שאר השבוע זו היא הבלעה ששכר שבת מבליע בתוך ימי השבוע נותנין שכר שבת דהבלעה שרי.
 אם אבדו - בשבת חייב באחריותן דהא נותנין לו שכר השבת.

מלשון התוספתא ניתן להבין שהיתר ההבלעה הוא רק כאשר עיקר העבודה בימי החול ומיעוטה בשבת, שכן השבת היא רק שביעית מימי השבוע, כך שהעובד שבוע או חודש וכו' מקבל את רוב שכרו מעבודתו במשך השבוע, ושביעית משכרו על השבת. אך הפוסקים הקלו והתירו הבלעה, גם אם שכר השבת הוא רוב מוחלט של השכר. כך הציע החיי אדם לשלם לשומרי העגלות על עבודתם בשבת –

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל ס סעיף ח

מה שנוהגים לשכור יהודי לשמור העגלות מן גניבה, הדבר קשה, איך הסוחר עובר על לפני עור, כיון שיודע שודאי יקבל שכר שבת. ולכן ראוי שיתנה עמו שישמור גם ביום ערב שבת קודש ובמוצאי שבת קודש איזה שעות דאז הוי כשכר שבת בהבלעה

אשל אברהם (בוטשאטש) סימן שו לסעיף ה

אתמול ביום ב' דראש השנה אמרו תהלים עבור חולה, וצויתי שיחזרו ויאמרו כמה פסוקי תהלים בלילה, שיחזרו ויתאספו לומר, כדי שלא יהיה מיחזי שכר יום טוב

דוגמאות נוספות לכך למדנו בשיעור 10, בהקשר של שביתת כלים והרווחה מהם. למשל – מותר להרוויח מפיקדון הצובר ריביות, גם אם הריביות נצברות מדי יום, מכיוון שבדרך כלל תחילת וסוף היום נספרות בהקשרים אלו בחצות הלילה. ממילא, לעולם אינו צובר ריבית על שבת בלבד. הוא צובר ריבית של יום ששי, עד חצות ליל שבת, ומחצות ליל שבת עד חצות שבמוצאי שבת. כתבו הפוסקים שבמקרה זה שכר השבת מובלע בריבית הנצברת בשעות שלפני ובשעות שאחרי השבת.

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק כח סעיף נט

אין להזמין לעבודה בשכר שומר, או כל עובד אחר, לשבת בלבד, משום שכר שבת. ואם אין לו בו צורך אלא לעבודה המיוחדת לשבת – יתנה עמו שיעבוד מעט גם בערב שבת או במוצאי שבת, כדי שיוכל לקבל את שכרו בהבלעה. ולכן, בעל שמחה השוכר מלצרים, עובדי ניקיון וכדו', יתנה עמו שיתחילו בהכנות מבעוד יום, או שינקו את המקום לאחר צאת השבת, ומותר לעובדים לקבל את השכר בהבלעה עבור כל העבודה ביחד

ברם, גם בזה כתבו הפוסקים שמלאכתו שעושה בחול צריכה להיות מלאכה שסביר לשלם עליה. כך למשל פסקו הש"כ והגרש"ז אודות חזן המושכר לתפילות ימים נוראים (בעניין התשלום לחזן נעסוק בהרחבה בהמשך) –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק כח סעיף סו

..... יתנו עם החזון או בעל התוקע שיקבלו את שכרם דווקא בהבלעה, דהיינו שהחזון יעבור לפני התיבה גם בימות החול

שם הערה קמה

ושמעתי מהגרש"י אויערבך דמסתבר דדווקא דדווקא אם יתפלל יום אחד של סליחות וכדו'. אבל אם יתפלל תפילת מנחה – אין להקל, כיוון דכו"ע ידעי שאין נותנים שכר עבור זה

לסיכום:

מהתוספתא למדנו שאין איסור לקבל שכר שבת אם שכר זה מובלע בשכר ימי החול. אמנם מלשון הברייתא משמע שמדובר בעיסוק בו רוב השכר הוא כנגד העבודה בימי החול, ורק מיעוט מהשבת. מדברי הפוסקים עולה שאין בזה הכרח. גם אם מיעוט שבמיעוט הוא כנגד העבודה שבימות החול שכר השבת נחשב מובלע בו.

ברם, העבודה של ימות החול חייבת להיות עבודה שסביר ליטול עליה שכר. אין להערים על ידי עשיית עבודה וכלל אינו מקובל לשלם עליה!

הבלעה בהכנות שבימי החול

בשיעור 10, בהקשר של איסור הרווחה מהשכרת כלים בשבת, למדנו את דברי המהרש"ג –

שו"ת מהרש"ג חלק א אורח חיים סימן סה

עוד אמרתי דאפשר דלא שייך בהו איסור שכר שבת, דהרי צריך לצורך הדישה להסיק המאשין (המכונה) על ידי עצים או בנזין. והנה פשוט הדבר דאע"ג דשכר שבת אסור, מכל מקום בוודאי מותר לו לקבל שכר בעד העצים או הבנזין שלי, דהוי כמו מי שלקח דבר של חבירו בשבת ואכלו או הפסידו, דלא יעלה על הדעת לומר דלא יצטרך לשלם משום דהוי שכר שבת, דהתשלומין הם רק כעד החפץ שלו שאכלו או הפסידו ... אם כן יש לומר, דכיון דבעד העצים והבנזין של הישראל בעל המאשין בודאי מותר לו לטול שכר, אם כן, כיון דמקצת תשלומין הללו הם של היתר, ממילא אף שנוטל שכר הרבה ... מכל מקום שוב הוי שכר שבת כהבלעה, והכל מותר

המהרש"ג מסביר – אם ישנן הוצאות בגלל השימוש, צריכים לשלם אותן לבעלים. ממילא מותר לשלם את מלוא השכירות במצב זה, מכיוון שעל ההוצאות – מותר ואף חייב לשלם, השאר נחשב שכר שבת בהבלעה. הפוסקים פסקו את אותו הדין אודות הבלעת שכר השבת בעמל של ההכנה הדרושה בימי החול –

ערוך השולחן אורח חיים סימן שו סעיף יב

לאו איסורא קעבדי, דאצלם הוי כשכר בטלה, דאינם לוקחים בעד השבתות אלא בעד שעמלים בזה בכל השבוע ונמצא ש ... אין נוטלין שכר שבת, אלא שכר בטלה של ימות החול

על סמך עיקרון זה, הרב הדאיה התיר לקחת שכר על שיעורים שמעבירים בשבת ועל קריאה בתורה –

ישכיל עבדי חלק ז אורח חיים סימן יט

אין היתר אלא על ידי הבלעה, שידרוש להם איזה פעמים בחול. ונראה שאם מכין הדרשה בחול חשיב כהבלעה. וזכורני שכיוצא בזה אמרו על הקורא בספר תורה בשבת, שהתירו לו לקבל שכר מפני שטורח בחול ללמוד הטעמים

האשל אברהם הרחיב זאת עוד מעבר לכך –

אשל אברהם (בוטשאטש) סימן שו לשו"ע סעיף ה

אודות שכר דחזניים שמתפללים רק בשבתות ויום טוב ונוסעים ממקום למקום, והנה י"ל עוד שהוא בגדר שכר הליכה גם כן, במה שנוסעים הם ממקום למקום כדי להתפלל ... וגם אם יש הצטרפות כוונות שונות בזה, ... מוכרע על ידי מה שפורשים מאיסור, שנצטרף בעם בני ישראל מחשבה טובה לבדה למעשה, כל שאין נטיה ח"ו שיהיה אצלו ענייני רשות וחפצי עצמו כעיקר נגד חפצי שמים, וכל שאין בו נטיה כזו, גם אם אצלו בבחינת שווי חפצים אלו – מוכרע להצטרף מחשבה טובה לבדה למעשה בעם בני ישראל, ואין צריך לומר במי שחפצי שמיים הם עיקר אצלו כנגד חפצי עצמו, אך גם בשווה – מוכרע לטובה

האשל אברהם פוסק ששכרם הוא כנגד טרחת הנסיעה לפני שבת. כנגד זאת מתעוררת השאלה – האם בדעתו באמת להתפרנס עבור שכר טרחת הדרך? על כך עונה האשל אברהם – ישראל שאינו מוחזק כעובר עבירות, חזקה שכוונתו היא ככוונה הנכונה, ומתכוון להתפרנס משכר טרחתו, והשכר שמקבל על עבודתו בשבת מובלע בו!

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק כח סעיף סא

עבודה המצריכה הכנה מבעוד יום – מותר לקבל שכרה אגב ההכנה שמלפני השבת

לעומת כל אלה, הרב עובדיה מצטט מספר תשובות של גדולי הפוסקים שחלקו על היתר זה, והסיק להחמיר בכך –

שו"ת יביע אומר חלק ה - אורח חיים סימן כה אות ח

בשו"ת מעט מים (סי' טז) כתב, שאין לומר שהטעם שנהגו החזנים ליטול שכר שבת, מפני שטורחים בחול לחזור הפרשה ב' וגי' פעמים ... וכן התוקע הוא טורח בחול ללמוד התקיעות כהוגן, זה אינו ... סבירא ליה שכיוון שנתנית השכר אינה אלא בשביל התקיעה בראש השנה, ולא איכפת להם אם טרח להתלמד לתקוע או לא, לא חשיב כהבלעה. והכי נמי לא איכפת להו אם חזר הפרשה כמה פעמים לפני השבת, או שחזר בליל שבת עצמו, ועל הכל אין דרך השכירות אלא על מה שנראה לעיניים בתפילה ובתקיעה, ומה איכפת על הנעשה בחדרי חדרים ... נמצא שטעם זה נדחה קראו לו, ולאו בר סמכא הוא

לסיכום:

ערוך השולחן מתיר לקחת שכר שבת על עבודה הדורשת הכנה ומאמץ בימות החול. דוגמא לכך יישם הרב הדאיה, והתיר לקחת שכר על קריאת התורה והעברת שיעורים שונים בשבת, שכן עיקר העבודה נעשית בהכנה, הנעשית בימי החול. והש"כ פסק כדבריהם האשל אברהם מבטשאטש הקל עוד יותר, והתיר להבליע את שכר השבת בשכר טרחת הנסיעה למקום העבודה.

ברם הרב עובדיה מביא כמה מהפוסקים שלא קבלו את הקולא הזאת. את המעסיקים לא מעניינת השאלה מתי וכיצד התכוונו לשירות שמקבלים בשבת. מבחינתם הם משלמים על העבודה בלבד. לכן הרב עובדיה הסיק שאין לסמוך על הקולא הזאת.

גדר ההבלעה בשכר חודשי

למדנו לעיל שכאשר יש צורך להוסיף על כתובת האישה בשל מרד של הבעל, לא מוסיפים על כתובתה כנגד ימי השבת, אלא מוסיפים שלושה דינרין בשבוע, כדי שיהיה ניכר שההוספה היא כנגד ששת ימי המעשה, ולא כנגד השבת.

הר"ן מקשה על כך –

הר"ן על הרי"ף מסכת כתובות דף כח עמוד א

אמר ר' דמחזי כשכר שבת אף על גב דעיי הבלעה שרי כדאמרין ... אם היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה נותנין לו שכר שבת!?

במשנה נאמר שהתוספת היא שבועית. אם כך, במה זה שונה משכיר שבועי, שמקבל גם שכר שבת (ורק אסור לו לבקש מפורשות את שכר השבת, אך שכר השבוע כולו מותר, גם אם כולל את השבת)?

הכא אסור, משום דלא הוי הבלעה, שאין מוסיפין לכל שבת, אלא מה שעולה לכל יום ויום, שאם יתפייס היום או למחר באמצע השבוע – אין מצטרפין כל שבעת ימי השבוע זה עם זה

הר"ן מסביר – נניח שהתחילו להוסיף כנגד מרדו של הבעל ביום ראשון בשבוע, ומוסיפים חצי דינר ליום. אם ניתן גם כנגד השבת, כעבור שבוע יוסיפו שלושה וחצי דינרים. נניח שהבעל מתפייס בכניסת יום שלישי. כמה דינרים יוסיפו? לא יוסיפו שלושה וחצי דינרים, אלא יוסיפו דינר אחד (כנגד ימי ראשון ושני). אם כך מתברר שהשכר אינו שבועי, אלא שכר יומי, אך מחשבים אותו למען הנוחות מדי שבוע, ולא מדי יום. המשמעות המעשית של דברי הר"ן עצומה. רוב השוק כיום מבוסס על שכירות בה משלמים על העבודה מדי חודש. לכאורה שיטת התשלום הזאת יכולה להתיר לקבל שכר שבת בהבלעה עם יתר החודש דרך קבע, כמו שקבעה הברייתא ששכיר חודש יכול לקבל שכר שבת. אך לפי דברי הר"ן, אדם שמקבל את שכרו לפי ימי עבודה (או לפי שעות עבודה), והשבת (או – שעות העבודה הנעשות בשבת) נספרות בפני עצמן – שכרו לא ייחשב שכר חודש. אמנם שכרו ניתן מקשה אחת, אך באמת היא ששכרו מורכב מיחידות רבות – שכר יום ראשון, ושני, ושלישי, וכו', ושבת, כל אחד בנפרד. במקרה זה חלק המשכורת שמקבל כנגד עבודתו בשבת תהיה שכר שבת האסור!

המבחן לכך, כפי שעולה מהר"ן, הוא – מה ישלם המעסיק אם העובד יעזוב באמצע החודש? אם ישלם לו על חודש שלם (או שבוע שלם וכדו') – הרי ששכר השבת באמת בלוע. אך אם ימנה את ימי העבודה שעבד, וישלם בהתאם, מתברר שבעצם התשלום הוא תמיד לפי ימי עבודה, אך המשכורת מועברת פעם בחודש. וכן פסק השבלי הלקט –

ספר שבלי הלקט ענין שבת סימן קיג

ישראל שהשכיר בהמה לחברו – אם השכיר לימים – אינו נותן לו שכרו של שבת. ואם השכיר לחודש, ואמר "כך וכך נתן לי בחדש שיבא, כך וכך ליום" – האי נמי כשכיר שבת הוי ואסור. אבל אם אמר לחדש סתם נוטל שכרו של שבת

כדבריו פסק הרמ"א בדרכי משה -

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן שו ס"ק ב

אם שכרו לחדש אם התנה עמו שישלם לו לפי חשבון הימים מיקרי שכיר יום והוי שכר שבת שהרי יכול לחזור באמצע החדש ולכן לא מיקרי שכיר חדש
ובהגותיו על השו"ע -

הגהות הרמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שו סעיף ד

שכרו לחדש והתנה לשלם לו כל יום כך וכך. מקרי שכיר יום לאור זאת כתב המגן אברהם שיש להתנות מפורשות שיחשבו לפי שבועות, ולא לפי ימים -

מגן אברהם סימן שו ס"ק ז

מלויים בריבית¹ צריכים להלוות בענין שאם יפרע באמצע שבוע יפרע מכל השבוע כולה, או לא יפרעו כלל, ולא יחשוב לימים
ברם הבית יוסף חלק על כך -

בדק הבית בבית יוסף אורח חיים סימן שו (לסעיף ד)

כתוב בשבלי הלקט שאם אומר לו "כך וכך תתן לי בחדש שיבא כך ליום" הוי נמי כשכר שבת. ואין נראה כן מדברי הפוסקים

הבית יוסף אומר שפשט לשון הרמב"ם, שכתב סתם שאם הוא שכיר שבוע מקבל שכר כל השבוע, משמע שאין זה משנה אם השכירות מוגדרת גם באופן יומי.
המגן אברהם אומר שכנראה שהבית יוסף לא ראה את דברי הר"ן -

מגן אברהם סימן שו ס"ק ז

כן כתב בבדק הבית בשם שבלי הלקט, וכתב עליו "ואין נראה כן מדברי הפוסקים". ואפשר דלא ראה דברי הר"ן
השבות יעקב הסביר שגם הר"ן לא התכוון לחלק כך -

שו"ת שבות יעקב חלק א סימן ו

דוקא התם, במורד על אשתו, שקצבו חכמים קצבה לכל יום ויום מימי השבוע כל זמן שמורד על אשתו, ואם יתפייס היום או למחר כרצון חכמים, ולהיות באהבה וחיבה האיש עם אשתו, אין מצטרפין ימי השבוע זה עם זה, וכן הוא שורת הדין, כי מתחלה אין מוסיפין לכל שבוע יחד, רק לכל יום ויום בפני עצמו, שמא יתפייס...מה שאין כן בשכרו לחדש, אף שיכול לחזור בו, מכל מקום יש לו עליו תרעומות על פי הדין, וכל זמן שמרצה לשכירתו אינו חוזר בו, הרי מקרי הבלעה, ששכרו מתחלה יחד, ומותר, כמשמעות הפוסקים

הר"ן כתב שהמורד עשוי לחזור בו ממרדו בכל יום ויום, ולכן שכרו נמנה לפי ימים. מכאן הסיקו הפוסקים שכל שכיר, שאם יחזור בו באמצע החודש יקבל שכרו לפי ימי העבודה שעבד, גם נחשב שכיר יום (ולא שכיר חודש). השבות יעקב אומר שאין השוואה בין המקרים! מוסיפים לכתובת האישה כדי שהבעל יחזור בו ממרדו. מדי יום אנו מצפים ומקווים שישב השלום ביניהם. אין לנו כל רצון או ציפיה שהמרד ימשיך מעבר לאותו היום, ולכן מתייחסים למרדו באופן יומי. אך במקרה של שכיר, נכון הוא שהשכיר יכול לחזור בו במקרים רבים, ובמקרים הללו יקבל שכרו לפי ימי עבודתו. אך אין לנו כל ציפיה כזאת. ההנחה היא שהוא יעבוד עד סוף החודש, והוא בא על שכרו החודשי. זה שיש חשבון יומי פוטנציאלי לא אומר שכל עוד הכל כשורה שכרו אינו שכר חודשי!

מלשון המשנ"ב (סימן שו ס"ק כ) והביאור הלכה (סימן שו ד"ה *מקרי) משמע שנקט כשיטת הבית יוסף. ואף נראה שהשש"כ הכריע כדברי השבות יעקב, ותלה את הקריטריון ביכולת החזרה ללא תרעומת -

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק כח סעיף נח

מותר לקבל תשלום עבור עבודה בתקופה מסויימת, כגון חודש, שבוע, או מספר ימים, ובתוכם השבת, והוא הנקרא בפי חז"ל "שכר שבת בהבלעה". במה דברים אמורים? בשכירות מחייבת, דהיינו שהשכירות היא כזו שבדרך כלל אין המעביד והעובד חוזרים בהם בתוך הזמן (או אף אם יחזרו בהם, לא ייעשה חישוב השכר לפי מספר הימים שכבר עברו עד היום שחזרו בהם). אבל בשכירות שאינה מחייבת, שיכולים המעביד והעובד לחזור בהם בכל עת שירצו ללא חשש תרעומת מהצד שכנגד, ואזי ייעשה חישוב השכר לפי מספר הימים עד לחזרה - אין זו הבלעה המותרת

אנשים רבים מעדיפים ששבת יהיה יום חופשי מעבודה, ולכן מעסיקים רבים מוכנים להציע תעריף גבוה יותר תמורת עבודה שנעשית בשבת. הגרש"ז מחדד שאם לשבת יש תעריף מיוחד, אי אפשר להתייחס לתמורה זו כהבלעה, שהרי היא מוגדרת כנפרדת משכר ימות החול

¹ המגן אברהם התייחס למציאות בה היה אסור ליהודים לעסוק ברוב סוגי המסחר ועבודות רבות, ולכן הלוואות בריבית לנכרים היה מהדרכים היחידות שיכלו להתפרנס. עיין בשיעור 10 שם עסקנו בהשלכת הדין הזה על פקדונות הצוברות ריבית מהבנק.

שם הערה קכט

ודע, דאפילו בהבלעה לא התירו לקחת "תוספת שבת" עבור עבודה שנעשתה בשבת, דבכי האי גוונא אין זו הבלעה

לסיכום:

הר"ן מקשה על סוגיית הגמרא בכתובות – מדובר שם על הפחתה שבועית מהכתובה. אך בתוספתא נאמר שאם מדובר בשכר שבועי, חודשי או שנתי אין בו איסור שבת!

על כך תירץ הר"ן – כוונת התוספתא היא שהשכר הוא שבועי. בכתובות מדובר על שכר יומי, כאשר ההפחתה למעשה מחושבת פעם לשבוע. הראיה שאם המרד יפסיק, ההפחתה תיפסק אף היא, ויחשבו לפי ימי השבוע שעברו, ולא לפי מספר השבועות.

מכאן הסיק בשיבולי הלקט שאם אדם מקבל את שכרו לפי חשבון ימי העבודה, גם אם הוא מקבל את הכסף עצמו פעם בשבוע, או בחודש, וכו' – זה נחשב שכר יומי, ולא חודשי. כדבריו פסק הרמ"א. לאור דבריהם המג"א פוסק שאם מתכוונים לתת שכר על השבת, יתנו מראש מפורשות שיחשבו לפי שבועות, גם אם העבודה תיפסק באמצע.

ברם הבית יוסף בבדק הבית כותב שמדברי הפוסקים, שלא חילקו כך, משמע נגד דברי שיבולי הלקט. המג"א תוהה על דבריו – שמא הבית יוסף לא ראה את דברי הר"ן, ולכן לא הכיר את הרקעק לפסיקת שיבולי הלקט?

השבות יעקב מסביר שאין קשר בין הדברים. מוסיפים לכתובת האישה כדי שהבעל יחזור בו ממרדו. מדי יום אנו מצפים ומקווים שישבו השלום ביניהם. אין לנו כל רצון או ציפיה שהמרד ימשיך מעבר לאותו היום, ולכן מתייחסים למרדו באופן יומיומי. אך במקרה של שכיר, נכון הוא שהשכיר יכול לחזור בו במקרים רבים, ובמקרים הללו יקבל שכרו לפי ימי עבודתו. אך אין לנו כל ציפיה כזאת. ההנחה היא שהוא יעבוד עד סוף החודש, והוא בא על שכרו החודשי. זה שיש חשבון יומי פוטנציאלי לא אומר שכל עוד הכל כשורה שכרו אינו שכר חודשי!

המשנ"ב מביא למסקנה את דברי השבות יעקב, והשש"כ פסק שכל עבודה בה הציפיה היא שהעבודה תימשך עד סוף החודש נחשבת שכר חודשי, ושכר שבת מותר. דברי הר"ן ושיבולי הלקט נכונים להלכה רק בעבודה בה אין הנחה שהעבודה תימשך (כמו המרד של בני הזוג).

ג. שכר עבור מצוות

למדנו לעיל את דברי הגמרא –

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נ עמוד ב

תנו רבנן, ארבע פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם: שכר כותבין, ושכר מתורגמנין ... שכר מתורגמנין - משום דמיחזי כשכר שבת

רש"י מסכת פסחים דף נ עמוד ב

מתורגמנין - שעומדין לפני החכם בשבתות, ושומעין מפיו, ומשמיעין לרבים

מדובר באדם שנוטל שכר על השמעת דברי התורה לציבור. לכאורה קריין זה עושה מצווה. אף על פי כן, הגמרא אומרת שלא רואה ברכה ברווח זה.

מה משמעות הדברים? מצד אחד, אין בכסף זה ברכה. לכאורה זה אומר שלא נכון לקבל את הכסף. מצד שני, מדוע הגמרא אומרת שאין ברכה, ולא אומרת שזה אסור? לכאורה מכך עולה שאין בכך איסור ממש. האם ניתן להוכיח מכאן שאין איסור לקבל שכר שבת על מצוות?

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לז עמוד א

תינוקות לא קורין בתחילה בשבת ... הא איכא שכר שימור דשבת! ... הבלעה היא, והבלעה מישראל שרי

בלא להיכנס למורכבות הסוגיה בנדריים, הגמרא עוסקת במלמדים, המלמדים תורה לילדים. תוך כדי הדברים הגמרא מעירה שהשכר שמקבלים על כך שמלמדים בשבת הוא בהבלעה. לכאורה מכך משמע שאסור להם ליטול שכר שבת על הלימוד עצמו, למרות שזה שכר על מצווה!

ברם, יש לציין שכל ההיתר ליטול שכר על לימוד הילדים הוא מפני שיש חלקים בלימוד שאינם חלק מובהק מהתורה. אם כך, יתכן שמכיוון שנטילת השכר היא על החלקים הללו, ממילא נטילת שכרם בשבת אסורה, אך אין זה אומר דבר אודות איסור או היתר נטילת שכר שבת על מצוות. יש לציין גם אודות התוספתא בה פתחנו –

תוספתא מסכת שבת פרק יז הלכה כו

השוכר את הפועל לשמר לו את הפרה ולשמר לו את התינוק – לא יתן לו שכרו של שבת, לפיכך אין אחריותו עליו בשבת

על איזה תינוק ופרה מדובר?

רש"י מסכת בבא מציעא דף נח עמוד א

לשמור את הפרה - אדומה, שלקוחה ושומרין אותה שלא תיפסל בעליית עול, או במום. לשמור את התינוקות - שלא יטמאו, שהיו מגדלין אותן לפרה בחצירות הבנויות בסלעים, ותחתיהן חלל, כדאמרין בסוכה בהישן תחת המטה (כא, א), לפי שעשו מעלה בכהן השורף את הפרה שתהא פרישתו בטהרה, ואין אחיו הכהנים נוגעין בו כל שבעה, כדאמרין בסדר יומא (ח, ב), והתינוקות הללו שלא נטמאו מעולם ממלאים מים למקדשין, ומזין עליו כל שבעה.

בלא להיכנס לפרטי דיני פרה אדומה, ודאי שמדובר כאן על הקשר של מצווה. אם כך, האיסור נאמר מפורשות אודות הכשר מצווה. מצד שני, מדובר בהכשר מצווה, ולא במצווה עצמה. אין זה בהכרח אומר שאסור ליטול שכר על המצווה עצמה. למעשה, הדין נתון במחלוקת בין בעלי התוספות -

מרדכי מסכת כתובות פרק אף על פי רמז קפט

פסק הרב ר' ברוך מכאן יש לי חשש על החזנים שמשכירים אותם להתפלל בשבת והרב ר' שמואל [בני] אומר דאין איסור דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל הטור פסק כאוסרים. כך העיד על מנהג בעלי התקיעה בספרד -

טור אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפה

בספרד בורחים מן המצוה, עד שצריכים לשכור אחד מן השוק לתקוע להם. ולא ידעתי מאין מצאו היתר זה, כי נראה לי שאסור, כדתניא - השוכר את הפועל לשמור הפרה והתינוק - אין נותנין לו שכר שבת. אלמא בהדיא קתני שאסור ליטול שכר שבת אלא על ידי הבלעה, כדמפרש בסיפא דברייתא ששכרו לשמור חודש! והבית יוסף הצדיק את רבנו שמואל -

בית יוסף אורח חיים סימן תקפה (לסעיף ה)

יש לתמוה על ה"ר שמואל, דאטו כדי לקיים המצוות נחלל שבת? ויש לומר דבגמרא איתא הא על מורד ומורדת דקא בעי מאי שנא איהו דיהבינן ליה דשבת, ומאי שנא איהו דלא יהבינן לה דשבת? ומשני - איהי דמיפחת קא פחית - לא מיחזי כשכר שבת, איהו דאוסופי קא מוספא - מיחזי כשכר שבת. ופירש רש"י: כשכר שבת - וגזירה משום מקח וממכר ושכירות עכ"ל ומשמע דאפילו אי הות מוספא ליכא איסורא אפילו מדרבנן, דהא מקח וממכר גופיה לא מיתסר אלא מדרבנן, והיכי גזרינן במורד דאוסופי מוספא אטו מקח וממכר ה"ל גזירה לגזירה! אלא ודאי לית ביה איסורא כלל אפילו מדרבנן. אלא דלתקן להוסיף לכתחילה לא רצו חכמים, משום דהוה מיחזי לאינשי כשכר שבת. וכן משמע בפרק מקום שנהגו (פסחים נ:): דתנו רבנן ארבע פרוטות אין בהם סימן ברכה לעולם וחד מינייהו שכר מתורגמנין ומפרש טעמא משום דמיחזי כשכר שבת, ואם איתא דהוה שום צד איסור בדבר לא הוה ליה למימר "אין בהן סימן ברכה", דמשמע דלית בהו איסורא, אלא שאין רואין סימן ברכה! ועוד, דמשמע שהיה דרכם לשכור מתורגמנין בשבתות וימים טובים להשמיע הדרשה לרבים, וטעמא כדפרישית - דכיון שאינו שוכר אותו בשבת עצמה, אלא מערב שבת שוכר אותו, שאין איסור בדבר, אלא שיש לחוש לכתחילה היכא דאפשר, ובמקום מצווה לא חששו כלל, וזהו דעת ה"ר שמואל שכתב דאין איסור, דהא נותנים שכר לקיים המצוות, כלומר: כיון דאין איסור בדבר כלל, אלא חששא בעלמא, כיוון דלקיים המצוות הוא - שרי. ושלא כדברי הרב ר' ברוך וה"ר יחיאל

הבית יוסף עושה מהפיכה בכל הבנת איסור שכר שבת בו אנו עוסקים. רש"י אומר שהאיסור הוא משום מקח וממכר ושכירות שנעשים בשבת. המשמעות היא שאיסור דרבנן ממש יש רק כאשר עוסק בפעילות זו בשבת עצמה. העסקה שהוצעה בימי החול אינה אסורה מצד הדין, גם אם העבודה תעשה בשבת, והעובד יקבל את שכר עבודתו שעבד בשבת. כל האיסור הזה הוא רק איסור מצד "מיחזי" כהעסקה בשבת, ואין בכך איסור מדינא.

(ראה בהרחבות על דברי הריטב"א שהובאו לעיל, שם מבוארת הבנת הבית יוסף בדברי רש"י) מכיוון שהאיסור הוא רק מצד מיחזי, לצורך מצווה אין בכך איסור.

❖ **הרחבות - ביאור נוסף, בשם הגר"א מלצר, לבאר את היתר שכר שבת בדבר מצווה**

הב"ח משבח את ביאורו של הבית יוסף, ומכחו מסביר את המנהג להקל בזה -

ב"ח אורח חיים סימן ש"ק ג

והבית יוסף הביא מה שכתב המרדכי סוף פרק אף על פי על החזנים שלוקחים שכר שבת והקשה על ה"ר שמואל דמתיר ליקח, וכתב כאן יישוב לזה בקצרה, אבל לקמן בסימן תקפ"ה כתב בית יוסף בארוכה בטוב טעם דמותר, והכי נהוג עלמא להקל

הט"ז הציע לחלק בין מצוות המיוחדות לשבת עצמה, ומצוות הנעשות בכל זמן, וגם בשבת –

ט"ז אורח חיים סימן תקפה ס"ק ז

צ"ל דס"ל להר"ש דשאני מצוה התלויה בשבת עצמו ואין שייכה לימות החול כגון התפילות של שבת, וכן משמע ... ששכר התורגמן שהיו רגילים לתרגמן בשבת אין בו סימן ברכה, משמע – אבל איסור ליכא ... והיינו נמי מפני שהתורגמן תרגם דוקא בשבת

ערוך השולחן תמה על חילוק זה –

ערוך השולחן אורח חיים סימן שו סעיף יב

ואינו מובן דאדרבא כיון דמיוחד לשבת הוי יותר איסור

הרב עובדיה ביאר את דברי הט"ז –

שו"ת יביע אומר חלק ה - אורח חיים סימן כה אות ב

ונראה כוונת הט"ז שלצורך מצוה של השבת עצמו, לא אסרו ליטול שכר שבת, אבל לצורך מצוה של שמירת פרה ותינוק, שאינם שייכים לגוף השבת, לא התירו ליטול שכר שבת

למעשה – בשולחן ערוך יש שני פוסקים שונים –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שו סעיף ה

אסור לשכור חזנים להתפלל בשבת; ויש מי שמתיר

מלשונו משמע שאמנם יש מתירים, אך העיקר לאסור. לעומת זאת –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפה סעיף ה

הנוטל שכר לתקוע שופר בראש השנה, או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וי"ט, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה

אם כוונת השו"ע לאסור, העיקר חסר מן הספר.

מלשון המג"א בשני המקומות משמע שהכריע לקולא –

מגן אברהם סימן תקפה ס"ק יב

סימן ברכה. אבל איסורא ליכא כיון דצורך מצוה הוא

אמנם היו מהפוסקים שחלקו עליו והחמירו –

פרי חדש אורח חיים סימן תקפה סעיף ה

כתב המגן אברהם ס"ק י"ב, דאיסורא ליכא כיון דצורך מצוה היא; וליתא, דלעיל בסימן ש"ו סעיף ה' סתם לאסור

אך רוב הפוסקים הכריעו לקולא –

שו"ת ציץ אליעזר חלק ז סימן כה אות ג

דעת מרן הב"י ברור מללו שדעתו כדעת הר"ש דאין איסור בשכירת החזנים להתפלל בשבת ולא רק שממשכן את נפשו ליישב את דבריו, אלא גם מסכים לפסקו בסיימו בלשון ושלא כדברי הר"ב יחיאל ור"ל דאין הלכה כר"ב ולא כר' יחיאל שהביא הטור אלא הלכה כר"ש דשרי. ויעוין בשד"ח כללי הפוסקים סי' י"ג אות ט' שמביא בשם פוסקים שכתבו דהך כללא דנקטינן בש"ע דסתם ואח"כ מחלוקת הלכה כסתם אינו אלא כשלא הכריע בב"י אבל כשהכריע בב"י כסברת המחלוקת י"ל דמה שסתם בש"ע אינו אלא לומר דטוב לחוש לסברת הסתם עיין שם. ועל אחת כמה שניתן לומר כן בדיונונו (ושכ"ע יודו בזה) באשר גם בשלחנו הטהור גילה במקום אחר דעתו לפסוק בסתמא כדעת היש מי שמתיר, ובע"כ דזה שסתם בכאן הוא רק בכדי לומר לנו דטוב מיהת לחוש לסברת הסתם, אבל מעיקרא דדינא דעתו ג"כ לפסוק כסברת המתיר

אחרי שהציץ אליעזר מכריע שזו דעת השו"ע, ממשיך ומפרט פוסקים רבים המתירים כמותו. וכן הכרעת הרב עובדיה –

שו"ת יביע אומר חלק ה - אורח חיים סימן כה אות ט

מסקנא דדינא שיש להתיר לחזנים ודרשנים ליטול שכר על מה שמתפללים ודורשים מדי שבת בשבתו, ואין בזה שום איסור משום שכר שבת ... שהוא צורך מצוה, ומותר להם לקבל שכר שבת. וגם משגיחי הכשרות שבבתי מלון ומסעדות מותר להם לקבל שכר שבת, שהוא ג"כ צורך מצוה, להציל רבים ממכשול ועון ... ומכללן של דברים למדנו גם לתוקעים שופר בראש השנה, וכן לקובעי ישיבות ושיעורים מדי שבת בשבתו, שרשאים לקבל שכר על זה, כיון שהוא לצורך מצוה. הנלע"ד כתבתי

ברם, מפשט הדברים ודאי עולה שאמנם נפסק להלכה להתיר נטילת שכר שבת על מצוות. אך אין ברכה בשכר זה. לכן המליצו גדולי הפוסקים שהשכר ייעשה בהבלעה, כדי שיראה ברכה בשכר זה –

אשל אברהם (בוטשאטש) סימן תקפה לשו"ע סעיף ה

אם על ידי ששכרוהו נוסע מביתו לשם, י"ל שאינו שבת מצד כוון לבו, ושיידך בהשכר ברכה

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק כח סעיף סו

גם לדעת המקילין, אין בקבלת תשלום תמורת חזנות או תקיעת שופר משום סימן ברכה, וטוב יעשו העוסקים בכגון דא, שיתנו עם החזן או בעל התוקע שיקבלו את שכרם דווקא בהבלעה, דהיינו שהחזן יעבור לפני התיבה גם בימות החול

סעיף סז

רופא או אחות שנקראים להעניק טיפול רפואי בשבת – מותר להם לדרוש שכר על העזרה הרפואית שהעניקו בשבת לגבי הרופא והאחות, המהר"י ברונא חידד שחובה לתת להם שכר –

שו"ת מהר"י מברונא סימן קיד

משום סכנה, דילמא אי ידעה דלא ליתב לה שכר לא אתיאי, או מתעצלת במצוה

אסור לנו להעמיד את הרופא והאחות בניסיון שלא ישקיעו בריפוי החולה בכל מרצם מפני שידועים שלא יקבלו שכר על כך. מדובר בסכנת נפשות, וחובה לתת להם שכר כדי שישקיעו בחולים כרגיל.

רבנות –

**סימן שו סעיפים ד-ה
סימן שז סעיף י**

סיכום

יסוד איסור שכר שבת

בתוספתא (מסכת שבת פרק יז) נאמר ששומר לא יטול שכר שבת, אלא אם כן שכירותו נמשכת למשך תקופה הכוללת את השבת. אפילו אז, אסור לשומר לדרוש את שכר השבת, אלא יטול את השכר על עבודתו בשבת במובלע עם יתר השכר. הרמב"ם (שבת ו, כה) והשו"ע (סימן שו סעיף ד) פוסקים את דברי התוספתא להלכה. במסכת פסחים (דף נ ע"ב) נאמר עוד שלא רואים ברכה בשכר זה. הריטב"א (חידושי מסכת עבודה זרה דף כו ע"א) פוסק שלא רק שאסור ליטול שכר שבת, אם נטל – אסור ליהנות ממנו. השש"כ פוסק כדבריו, אך לא כל הפוסקים מסכימים לכך, כפי שהובא בביאור הלכה.

מי עובר על האיסור?

במנורה הטוהרה פוסק שאיסור שכר שבת אסור על הנותן כשם שאסור על המקבל. אך רוב הפוסקים חולקים עליו. לשיטת החולקים, רק מקבל השכר עובר על איסור "שכר שבת", ואילו הנותן עובר על "לפני עיוור". כך פסק בתהלה לדוד, חיי אדם, שש"כ. נפקא מינה לכך הובאה בפוסקים – מותר לתת שכר שבת לנכרי, מכיוון שלנכרי אין איסור לקבל, וישראל לא עובר על "לפני עיוור" בכך.

קניזת חובות

במסכת כתובות (דף סג ע"א) הגמרא מבארת שלא מוסיפים על הכתובה כנגד ימי השבת בהם הבעל מורד, כדי שלא יראה כשכר שבת, אך מפחיתים מהכתובה כנגד ימי השבת בהם האישה מורדת, מכיוון שזוה לא נראה כשכר שבת. המג"א הסיק מכך שקניזת מחוב אינו כלול באיסור שכר שבת. במסכת שבת (דף קנ"א ע"א) רב יהודה מצטט את שמואל שמתיר לשמור פירות חברו בשבת כנגד שמירה שחברו ישמור את פירותיו. הדברים נפסקו להלכה בשו"ע (סימן ש"ז סעיף י). הפוסקים הקשו על כך – מדוע השמירה שחברו שומר את פירותיו לא נחשבת שכר שבת על שמירתו? הישועות יעקב הסביר שכשם שאין בקניזת איסור של שכר שבת, הוא הדין להחלפת שמירות שכזאת. ברם רבים מהפוסקים לא קבלו את דברי המגן אברהם. הריטב"א על הסוגיה בכתובות מציע להסיק כדברי המגן אברהם, אך דוחה את ההבנה הזאת, ומבאר שרק בהקשר של הכתובה, שאינו שכר שבת ממש, התירו קניזת. אך שכר שנעשה על ידי קניזת מחוב אסור כשכר שבת, ככל תשלום אחר. כדבריו כתב רע"א והאור שמח. הם אף מציעים תירוצים אחרים להיתר "שמור לי פירות ואני אשמור לך" –

רע"א מבאר ש"שכר", בהגדרתו, הוא נתינת דבר מסוים, וקבלת דבר אחר בתמורה. אם מדובר בעמל, שכנגדו מקבל ממון, או השכרת חפץ או זכות, שכנגדו מקבל ממון. הדבר נכון גם על קבלת מחיקת החוב כנגד העבודה וכדו'. אך אם המקבל משיב בדיוק את שקיבל – זה לא נקרא "שכר". לכן, הנותן מספק שמירה, והמקבל משיב שמירה. אין כאן "שכר" במובן הרגיל, ולכן אין בכך איסור.

האור שמח ביאר אחרת. הוא מסביר שהשמירה שהאדם מקבל בתמורה לשמירתו, על אף שנחשבת תמורה מספקת בכדי להיחשב שומר שכר, היא עדיין נחשבת רק השארת ממונו אצלו. לעומת זאת, אדם החייב לאחר ממון, ממונו משועבד לחוב הזה. כאשר מקזזים מהחוב, ממונו מושב לו, וזה נחשב דבר חדש. קבלת הדבר הזה, הקיזוז, אסורה במסגרת שכר שבת. (שימו לב! אסור לקבל שכר על שמירה! הכוונה היא שהשמירה עצמה אינה שכר).

[יש להעיר שיש נפקא מינה בין התירוצים. לפי רע"א אין איסור שכר שבת בכל דבר שכנגדו מקבל שירות זהה. לפי האור שמח מדובר כאן בקולא מחמת האופי המיוחד של מלאכת השמירה].

הבלעה

מהתוספתא למדנו שאין איסור לקבל שכר שבת אם שכר זה מובלע בשכר ימי החול. אמנם מלשון הברייתא משמע שמדובר בעיסוק בו רוב השכר הוא כנגד העבודה בימי החול, ורק מיעוט מהשבת. מדברי הפוסקים עולה שאין בזה הכרח. גם אם מיעוט שבמיעוט הוא כנגד העבודה שבימות החול שכר השבת נחשב מובלע בו. ברם, העבודה של ימות החול חייבת להיות עבודה שסביר ליטול עליה שכר. אין להערים על ידי עשיית עבודה וכלל אינו מקובל לשלם עליה!

הבלעה בהכנות שבימי החול

ערוך השולחן מתיר לקחת שכר שבת על עבודה הדורשת הכנה ומאמץ בימות החול. דוגמא לכך יישם הרב הדאיה, והתיר לקחת שכר על קריאת התורה והעברת שיעורים שונים בשבת, שכן עיקר העבודה נעשית בהכנה, הנעשית בימי החול. והש"כ פסק כדבריהם

האשל אברהם מבטשאטש הקל עוד יותר, והתיר להבליע את שכר השבת בשכר טרחת הנסיעה למקום העבודה. ברם הרב עובדיה מביא כמה מהפוסקים שלא קבלו את הקולא הזאת. את המעסיקים לא מעניינת השאלה מתי וכיצד התכוונו לשירות שמקבלים בשבת. מבחינתם הם משלמים על העבודה בלבד. לכן הרב עובדיה הסיק שאין לסמוך על הקולא הזאת.

גדר ההבלעה בשכר חודשי

הר"ן מקשה על סוגיית הגמרא בכתובות – מדובר שם על הפחתה שבועית מהכתובה. אך בתוספתא נאמר שאם מדובר בשכר שבועי, חודשי או שנתי אין בו איסור שכר שבת!

על כך תירץ הר"ן – כוונת התוספתא היא שהשכר הוא שבועי. בכתובות מדובר על שכר יומי, כאשר הפחתה למעשה מחושבת פעם לשבוע. הראיה שאם המרד יפסיק, ההפחתה תיפסק אף היא, ויחשבו לפי ימי השבוע שעברו, ולא לפי מספר השבועות.

מכאן הסיק בשיבולי הלקט שאם אדם מקבל את שכרו לפי חשבון ימי העבודה, גם אם הוא מקבל את הכסף עצמו פעם בשבוע, או בחודש, וכו' – זה נחשב שכר יומי, ולא חודשי. כדבריו פסק הרמ"א. לאור דבריהם המג"א פוסק שאם מתכוונים לתת שכר על השבת, יתנו מראש מפורשות שיחשבו לפי שבועות, גם אם העבודה תיפסק באמצע.

ברם הבית יוסף בבדק הבית כותב שמדברי הפוסקים, שלא חילקו כך, משמע נגד דברי שיבולי הלקט.

המג"א תוהה על דבריו – שמא הבית יוסף לא ראה את דברי הר"ן, ולכן לא הכיר את הרקעק לפסיקת שיבולי הלקט?

השבות יעקב מסביר שאין קשר בין הדברים. מוסיפים לכתובת האישה כדי שהבעל יחזור בו ממרדו. מדי יום אנו מצפים ומקווים שישונו השלום ביניהם. אין לנו כל רצון או ציפיה שהמרד ימשיך מעבר לאותו היום, ולכן מתייחסים למרדו באופן יומיומי. אך במקרה של שכיר, נכון הוא שהשכיר יכול לחזור בו במקרים רבים, ובמקרים הללו יקבל שכרו לפי ימי עבודתו. אך אין לנו כל ציפיה כזאת. ההנחה היא שהוא יעבוד עד סוף החודש, והוא בא על שכרו החודשי. זה שיש חשבון יומי פוטנציאלי לא אומר שכל עוד הכל כשורה שכרו אינו שכר חודשי!

המשנ"ב מביא למסקנה את דברי השבות יעקב, והש"כ פסק שכל עבודה בה הציפיה היא שהעבודה תימשך עד סוף החודש נחשבת שכר חודשי, ושכר שבת מותר. דברי הר"ן ושיבולי הלקט נכונים להלכה רק בעבודה בה אין הנחה שהעבודה תימשך (כמו המרד של בני הזוג).

שחר עבור מצוות

האם מותר ליטול שחר שבת על מצוות? יש מהסוגיות מספר ראיות לשאלה זו – במסכת פסחים (דף נ ע"ב) נאמר שאין ברכה בשחר מתורגמנים, מכיוון שזה נראה כשחר שבת. על פניו המשמעות היא שאין בשחרם איסור ממש. יתכן שזהו מפני שהם עושים מצווה בהשמעת התורה לציבור. במסכת נדרים (דף לז ע"א) נאמר שמלמדי תינוקות המלמדים אותם בשבת מקבלים את שחרם בהבלעה. לכאורה משמע מכך שאסור להם ליטול את שחרם כרגיל, ויש בכך איסור של שחר שבת, למרות שמדובר בשחר כנגד מצווה. ברם, יש לציין שכל ההיתר ליטול שחר על לימוד הילדים הוא מפני שיש חלקים בלימוד שאינם חלק מובהק מהתורה. אם כך, יתכן שמכיוון שנטילת השחר היא על החלקים הללו, ממילא נטילת שחרם בשבת אסורה, אך אין זה אומר דבר אודות איסור או היתר נטילת שחר שבת על מצוות.

יש להעיר גם מצד התוספתא בה פתחנו. רש"י ביאר שמדובר שם בשמירת פרה אדומה, ושמירת תינוקות מפני הטומאה, כדי שיהיה מי שיוכל לטפל בפרה. ממילא עולה שאסור ליטול שחר על עבודות הנעשות כדי להכין מצוות. לצד זאת, מדובר בהכשרי מצווה. האם זה אומר שאסור ליטול שחר שבת על המצווה עצמה? למעשה הדין נתון במחלוקת בין ר' ברוך ור' שמואל, המובאים במרדכי על מסכת כתובות. הטור תמה על המנהג שנהגו לשלם לתוקעים בשופר בראש השנה. הבית יוסף ביאר את תמיהתו – אם אסור ליטול שחר שבת, מדוע שהמצווה תאפשר לעבור על האיסור? לאור זאת ביאר הבית יוסף ביאור מהפכני – רש"י אומר שהאיסור הוא משום מקח וממכר ושכירות שנעשים בשבת. המשמעות היא שאיסור דרבנן ממש יש רק כאשר עוסק בפעילות זו בשבת עצמה. העסקה שהוצעה בימי החול אינה אסורה מצד הדין, גם אם העבודה תעשה בשבת, והעובד יקבל את שחר עבודתו שעבד בשבת. כל האיסור הזה הוא רק איסור מצד "מיחזי" כהעסקה בשבת, ואין בכך איסור מדינא. מכיוון שהאיסור הוא רק מצד מיחזי, לצורך מצווה אין בכך איסור. הב"ח שיבח את הביאור של הבית יוסף, ומסיים שהמנהג כמותו. הט"ז מחלק בין מצוות המיוחדות לשבת עצמה לבין מצוות הנעשות בכל זמן. ערוך השולחן תמה על דבריו, אך הרב עובדיה העמיד אותם.

בשו"ע בסימן שו סעיף ה פוסק שאסור לשכור חזנים, והביא שיש מי שמתיר. לעומת זאת, בסימן תקפה מביא רק שהנוטל שחר אינו רואה ברכה בשחר זה! הפרי חדש מבאר שהבית יוסף אוסר שחר שבת כנגד מצווה, בסימן שו פוסק שאסור, ובסימן תקפה מוסיף שאם ייטול, לא יראה בו ברכה. אך רוב הפוסקים למדו מדברי הבית יוסף בסימן תקפ"ה שהוא בהחלט התכוון לפסוק לקולא, וסמכו על דבריו להקל בזה. כך הכרעת המג"א, ציץ אליעזר, הרב עובדיה, ועוד. ברם, מפשט הדברים ודאי עולה שאמנם נפסק להלכה להתיר נטילת שחר שבת על מצוות. אך אין ברכה בשחר זה. לכן המליצו גדולי הפוסקים שהשחר ייעשה בהבלעה, כדי שיראה ברכה בשחר זה.

כחלק מסדרת השיעורים הקשורים לכבוד שבת, ולגדרי "ממצוא חפצך", בשיעור זה למדנו על "שחר שבת". בשיעור הבא נעסוק בדברים שמוותר לקרוא בשבת, ובכך נסיים את העיסוק בכבוד ועונג שבת.